

Maretić u poznatom radu *Povijest hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*) govoreći o pravopisu misle zapravo na slovopis posve zanemarujući ostale pravopisne teme. Tek od *Uputjenja k' slavonskomu pravopisanju* i *Kratkoga navuka vu pravopisanje horvatsko* iz 1779. donose se i prava pravopisna pravila, a sustavno za čitavo hrvatsko područje od Partaševa *Pravopisa jezika ilirskoga*. Tako on pravopisna pravila predstavlja u trima dijelovima svoje knjige, nakon *Predgovora* i *Uvoda*. *Děl pèrvi* obrađuje pisanje velikih i malih slova, a *Děl drugi*, podijeljen u tri poglavlja koje autor naziva člancima, donosi većinu pravopisnih pravila: u prvom se nalaze glavna pravila pisanja ilirskih riječi, u drugom posebna, a u trećem propisuje rastavljanje riječi na slogove. *Děl tretji* normira pisanje pravopisnih znakova.

Pretisak Partaševa *Pravopisa jezika ilirskoga* popraćen je iscrpnim pogovorom vrsne poznavateljice naše pravopisne problematike Lade Badurine. U njemu se opsežno prikazuje sadržaj, metodologija i razine toga pravopisa, odnos prema pravopisnim rješenjima u drugim ilirskim jezičnim priručnicima, utvrđuje se propisana norma i interpretira opis te norme. Tako Lada Badurina utvrđuje dvije važne značajke Partaševa pravopisa, **morfonološko (morfemsko/morfološko) pravopisno načelo** "utemeljeno na ranijoj ilirskoj pravopisnoj praksi, obilježje ... po kojemu se ta knjiga razlikuje od dobroga dijela kasnije hrvatske pravopisne prakse" i **gramatički (strukturni) interpunkcijski tip** koji je "također ... Partaševom normativnom djelatnošću kodificiran hrvatski uzus, tek što je opstanak gramatičke interpunkcije na hrvatskoj pravopisnoj sceni bio dugotrajniji". Uz prikaz Partaševe pravopisne problema-

tike u pogovoru se donosi još nekoliko vrlo vrijednih dijelova s pravopisnoga područja. Tako se *Pravopis jezika ilirskoga* smješta u kontekst: povijesnojezični u uvodnom poglavlju *Pogled unazad: povijesni kontekst* i suvremenojezični u poglavlju *Pogled unaprijed: prema današnjoj pravopisnoj normi*. Donosi se i izbor iz relevantne literature o pravopisnoj problematici, a na kraju kronološki popis hrvatskih pravopisnih priručnika (i svih izdanja) od Partaša do danas.

Pretisak Partaševa *Pravopisa jezika ilirskoga* vrlo je korisno izdanje: dostupnije je novim znanstvenim istraživanjima toliko potrebnim u hrvatskom još uvijek nedovoljno definiranom pravopisnom stanju. Pogovor će biti dragocjen ne samo stručnoj javnosti nego i svima koji se upućuju u pravopisnu problematiku, osobito studentima kroatistike.

Adela Ptičar

Međimurje u svojim prezimenima

(Anđela Frančić, *Međimurska prezimena*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, biblioteka "Prinosi hrvatskom jezikoslovlju", Zagreb 2002, 560 str.)

Knjiga koju prikazujem kapitalno je djelo hrvatske antroponomastike. Sastoji se iz dva dijela. Prvi dio knjige sadržava ova poglavlja: 1. Prezime u imenskom sustavu, 2. Međimurska povijest i povijest imenovanja u Međimurju, 3. Klasifikacija prezimena, 4. Analiza međimurskih prezimena, 5. Dvo-

struka prezimena, 6. Koliko su stara međimurska prezimena, 7. Učestalost prezimena u Međimurju, 8. Međimurska prezimena prema broju slogova, 9. Udio međimurskih prezimena u suvremenom prezimenskom fondu Međimurja, 10. Područje rasprostranjenosti međimurskih prezimena, 11. Sažet prikaz odlika međimurskih prezimena i 12. Međimurska prezimena prema prezimenima ostalih hrvatskih krajeva. (1–170 str.).

Drugi opširniji dio sačinjava *Rječnik međimurskih prezimena*. On sadržava podatke o današnjem službenom liku prezimena, o oblicima zapisa prezimena u različitim dokumentima kroz povijest, o vremenu i mjestu potvrde te motiv prezimena (171–560 str.).

* * *

0. Hrvati su među prvim slavenskim (i europskim) narodima koji su dobili svoja prezimena. Prezimena su važni jezični spomenici koji nastaju u zavičajnom idiomu te su važna na poznavanje povijesne dijalektologije i povijesti jezika uopće. Kako su prezimena po svojoj naravi selilački spomenici, ona su dragocjena vrela za proučavanje povijesnih prilika, osobito migracija koje su u hrvatskom pučanstvu bile jake i osobito brojne, naročito od XVI. do XIX. stoljeća, a pogotovu su ti migracijski zbjegovi “šarali” Međimurjem, koje je k tome granično područje sa Slovenijom i Mađarskom, te su prezimena za poznavanje lokalne povijesti upravo dragocjeni podaci.

Na žalost, hrvatska prezimena nisu u nas sustavno obrađivana. Postoji samo nekoliko regija koje su u prezimenskom smislu dobro i podrobno obrađene. Ovom knjigom i njezinim prvim obradbenim dijelom i nje-

zinim drugim potpunim i primjerno izrađenim Rječnikom, Međimurje, kao važna hrvatska regija na sjeverozapadu Hrvatske, prestaje biti prezimenskom nepoznanicom, a ovaj rad u prezimenskom smislu uzorom kako bi druge hrvatske regije trebale biti obrađene.

Onima kojima je poznata narav ovakva posla lako je razumjeti koliko je autorica morala obići terena, pratiti uživo prezimena u različitim priopćajnim prilikama, njihove mijene i funkcije u prijenosu onomastičke poruke. Još je više vremena utrošeno na rad u arhivima pri ekscerpiranju kanonskih vizitacija, povijesnih spisa, notarskih zabilježbi, urbara, ugovora, popisa pučanstva, matica..., koji sežu u povijest do XVI. stoljeća kad u nas, pogotovu nakon Tridentuskoga koncila (1545–1563), uvode matice i kad mnogi priimci uz osobna imena dobivaju svojim službenim zapisom stalnost, nepromjenljivost i nasljednost. Autorica je pratila njihov rast i mijene do ustaljivanja prezimenskih likova. Međimurska prezimena definirala je dvama kriterijima: a) da su stara najmanje 150 godina i b) da su i danas sastavni dio međimurskog prezimenskoga fonda.

Razradila je odnos i hijerarhiju prezimena prema osobnom imenu i nadimku. Kada je riječ o suvremenim prezimenskim likovima, kritički progovara o *Zakonu o osobnom imenu* i njegovoj primjeni te o terminologiji i hijerarhiji termina osobnoga imena i prezimena u nas, u drugih slavenskih i europskih naroda. U popisu vrela prezimenske građe obaviješteni smo o bogatstvu i iscrpnosti spisa odakle je crpila građu što joj je pomogla da argumentirano piše o svim problemima koji se javljaju u međimurskim prezimenima.

Nužno je bilo promatrati međimurska prezimena u povijesnom kontekstu, njihov preplet s mađarskima koja su ostavila svoj odraz u prezimenskom fondu. Na pouzdanoj građi analizirala je razvitak imensko-prezimenskog obrasca od XVI. stoljeća s primjerima odstupanja koja je razložno objasnila i put do današnje imenske formule. Rješavala je grafijske različitosti s obzirom na identifikaciju dotičnoga prezimena i na status varijantnoga prezimenskog zapisa, dolazeći tako do pouzdanog fonda najstarijih međimurskih prezimena.

U odjeljku međimurskih prezimena kao odsliku međimurske kajkavštine autorica nije bila potpuno iscrpna u tumačenju povijesnih jezičnih realizacija koje je nudila skupljena prezimenska građa.

Poglavlje *Analiza međimurskih prezimena* najopširnije je, najuzbudljivije i izvršno obrađeno poglavlje. Autorica je dobrim poznavanjem literature, osobito one iz slavenske onomastike, često donosila vlastita rješenja u klasifikaciji i izboru etiologijskih (motivacijskih, semantičkih) kriterija i u modeliranju tvorbenih obrazaca.

O modelima prezimena bez tvorbenog čina, o problemima onimizacije, transonimizacije i univerbizacije u nastanku prezimena Anđela Frančić ima neka vlastita rješenja. U modeliranju je dosljedna. Iznašla je sustavne obrasce u koje je uklopila gotovo svu građu bez ostatka.

U razvrstavanju prezimenske građe trebalo je mnogo truda, umješnosti, povijesnih podataka te obimnih konsultacija literature u rješavanju postanka imena i prezimena. Ta se istraživanja ne vide u ovoj knjizi, ali o njihovoj temeljitosti svjedoče mnogobrojne bilješke i popis literature. Kako mnoga imena ne govore od čega su postala, nego

od čega su mogla postati, a nisu u suprotnosti s jezičnim, povijesnim, zemljopisnim i drugim podacima, mogle bi se tu i tamo javiti sumnje u pojedina rješenja. Takvi prigovori ne bi imali smisla i ne bi umanjili zaista visoku vrijednost rezultata do kojih je ova vrijedna autorica došla. Ovi podaci dragocjeni su za našu antroponimiju jer su značajni izvan međimurske problematike (prezime = osobno ime, prezime = nadimak, prezime = naziv za zanimanje, prezime = etnik/etnonim i toponim).

Vrlo su minuciozno obrađeni tvorbeni modeli i prikazana prezimena koja su po njima tvorena. Autorica je te rezultate riješila tablicama, kartama i komentarima dajući pouzdanu sliku tvorbeno-motivacijske strukture međimurskih prezimena.

Posebno je analizirana čestotnost prezimenske osnove, aloglotija nekih osnova, i to: a) u prezimena od osobnih imena, b) u prezimena od nadimaka. U prezimenima od naziva za zanimanja uočava mnoge, danas izumrle ili netipične obrte u Međimurju, pokazujući kako su mnogi nazivi za zanimanja aloglotskoga porijekla, što su vrijedne spoznaje izvan jezičnoga zanimanja. U prezimenima od naziva stanovnika mjesta, kraja ili od naziva naroda te od toponima pouzdano tumači porijeklo prezimena i dolazi posredno do podataka odakle su nekoć došli nositelji takvih prezimena. Autorica se razložno osvrnula na često prezime *Horvat* (i njegove inačice) i prezimena *Međimurec/Međimorec, Medjimurec* i *Murakezi* u Međimurju. Ovaj odjeljak ponudio je obilje građe za podrobnije istraživanje povijesnih i nedavnih migracija u Međimurju na temelju tako motiviranih prezimena, i to ne samo po osnovana (npr. *Mađar, Vogrin, Bosman, Posavec, Vlah, Turk, Lepoglavec, Kranjec,*

Čeh itd.) nego i na temelju prostornoga razmještaja prezimskih sufikasa *-šćak/-šak/-čak* i drugih.

Dr. Anđela Frančić posvetila je posebnu pozornost dvočlanim prezimenima. Ona obično karakteriziraju pripadnike višega društvenoga sloja, a nekad se tim načinom produžuje život prezimenu kojemu prijeti utruće. Udio takvih prezimena u međimurskom prezimenarstvu iznosi 10%. Ženske osobe, tradicijski razumljivo, nose takva prezimena kudikamo češće od muških. Vrlo su detaljno, i dobro, raščlanjene i objašnjene sastavnice takvih udvojenih prezimena.

Najstarija međimurska prezimena javljaju se u prvoj polovici XVI. stoljeća, autorica ih prepoznaje i prati u nekoliko generacija. Najviše je prezimena potvrđeno u XVII. stoljeću. To je posttridentsko vrijeme kad su uvedene matice rođenih, umrlih i vjenčanih i kad mnogi priimci postaju nasljedna, stalna i nepromjenljiva prezimena.

Autorica je istražila redoslijed stotine najučestalijih prezimena u Međimurju. Pokazuje se kako su najčestotnija upravo najstarija prezimena od preko 150 godina potvrđene starosti. Prvih sto najčestotnijih prezimena nosi 35% Međimuraca, a u pet najčestotnijih idu: *Novak, Horvat, Kovačić, Zadravec, Mesarić* (označujući novonaseljenike, narodnosti, zanimanja, razmještaje osoba koje ih nose). Najčestotnije je prezime *Novak* (sa 4 545 nositelja). *Novaci* žive u 117 od ukupno 127 međimurskih naselja. Vrlo je zanimljivo da su takva prezimena (*Novak, Novotny, Novoselec, Neumann* i slična) zastupljena u slavenskih (i drugih) naroda srednje Europe, a nema ih kod neposrednih susjeda u Mađarskoj.

Autorica je istražila koliko je u me-

đimurskom prezimenarstvu jednosložnih (6%), dvosložnih (51%), trosložnih (37%) i četverosložnih (6%) prezimena. Potvrđuje se otprije poznati onomastički podatak kako su i u nas zbog jezičnih i psiholoških razloga najfrekventnija dvosložna i trosložna osobna imena i prezimena.

Za lokalnu antroponimiju bitna je arealna rasprostranjenost pojedinih međimurskih prezimena, onih koja su potvrđena u većem broju naselja, onih koja prevladavaju kompaktno u naseljima jednoga dijela Međimurja i onih koja su potvrđena samo u jednom naselju. Za neka od tipičnijih prezimena autorica je izradila karte njihove rasprostranjenosti. Te su karte važni i zanimljivi jezični i izvanjezični pokazatelji.

Sažimajući prikaz značajki međimurskih prezimena, valja istaknuti da su ona nastala prilično rano i već u XVI. stoljeću bila u sastavu imenskog obrasca (osobno ime+prezime) i da se je kasnije, sve do XIX. stoljeća, taj prezimski fond popunjavao i stabilizirao. Većina je prezimena nastala od muškog osobnog imena, iako starija vrela potvrđuju prezimena i od ženskoga osobnog imena, što je zanimljivo i za razumijevanje položaja žene u društvu i u obiteljskoj zadruzi. Velik dio prezimena nosi prepoznatljiv dijalektalni biljeg međimurske kajkavštine, što je značajno za povijesnu dijalektologiju kraja i za studij migracija nositelja takvih dijalekatno obilježenih prezimena. Mnoge dijalekatne oznake potrla je u novije vrijeme službena administracija, ili ih je potisnula na rub neslužbene uporabe. Ta jezična obilježja imaju golemu važnost za dijalekatna proučavanja ovoga kraja i pokazatelji su mnogih izvanjezičnih manifestacija. Kako su međimurska naselja sačuvala autohtoni govor, zaključuje se

da doseljavanja nisu bila česta, masovna i kompaktna i da su se doseljenici postupno “utapali” u starosjedilačko međimursko žiteljstvo. Znan je dio prezimena aloglot-skoga ishodišta. Ona su, uz obavijesti o jezičnom porijeklu, značajna za proučavanje supstitucijskih procesa po kojima se razjašnjaju pojave iz povijesti jezika, te vrijeme i područje u kojima su te promjene nastale. S obzirom na strukturu, međimurska se prezimena razvrstavaju u tri skupine, i to u skupine a) asufikslnih, b) sufikslnih te c) u malu skupinu prefikslna-sufikslnih prezimena. Prevaga asufikslnih struktura znak je starine međimurskih prezimena. Takva su najčestotnija međimurska prezimena *Novak, Horvat, Kovač*... Među sufikslnim prezimenima dominiraju prezimena tvorena sufiksom *-ić*. Današnji prezimenski fond broji oko 6 000 prezimenskih likova. Od toga na tzv. međimurska prezimena otpada samo 23%, a njima se imenuje 81% (!) ukupnog žiteljstva. Iz toga se zaključuje kako većina novounesenih prezimena ima malen broj nositelja.

Iz popisa vrela stječe se dojam da su ona s obzirom na opću prezimensku problematiku vrlo relevantna i za ovu temu vrlo iscrpna, a uglavnom su na hrvatskom, mađarskom i latinskom jeziku. Mnoga su vrela rukopisna, pa i to pokazuje koliko je valjalo truda uložiti da se međimurska prezimena odgonetnu, popišu i obrade kroz duga četiri stoljeća, od njihova povijesnog zapisa i vjerojatno još kudikamo dužega života. U popisu literature navode se rječnici, gramatike, pravopisi i sl. (185–188), a u odjeljku knjiga, rasprava i članaka (188–209) navedeno je gotovo 400 naslova, uključujući vizitacije, zakone, matične knjige i dr. Autorica je vrlo podrobno upućena u domaću,

pa i u slavensku, onomastičku literaturu, te je i s toga gledišta potrebno naglasiti da je ova knjiga izrađena na suvremenim dostignućima struke.

* * *

Doista ovaj kraj na sjeverozapadnom rubu Hrvatske, između Slovenije i Mađarske, pod jakim njemačkim i mađarskim kulturnim utjecajem, izdvojen kao otok između Drave i Mure – to Međimurje bilo je kroz dugu povijest nametima i daćama osiromašivano, vojnim hordama opustošeno, zaboravljeno i ostavljeno na hrvatskom etničkom rubu, ali unatoč tomu sačuvalo je svoj nacionalni osjećaj ni od koga njegovan i podržavan. Ova knjiga to nedvojbeno potvrđuje prezimenima kao argumentima, a argumenti su jači svjedoci i od istine.

Tim zanemarivanim *Medmorcima, Međimorcima, Medjimurcima, Murakezima*... tim *Hrvatima/Horvatima/Horvatthima/Horvathima*... bilo je teško. I bilo im je svejedno kroji li im sudbinu slavonski ban, zaladski špan, erdeljski grof (Lackfy-Apor), švedski Židov (Ernsth Hampo de Csáktornya), plemići Celjski ili Zrinski itd. Taj puk ustrajno je čuvao svoju slavensku baštinu u govoru, nošnji, popijevci, plesu, vjeri svojih predaka, uopće u načinu života i životnoga svjetonazora. Njegova prezimena bila su njegova iskaznica. Njihovo hrvatstvo nikad nije bilo upitno. Nacionalno pitanje Međimuraca postavlja se tek 1861. godine. Tada Međimurje biva pripojeno Mađarskoj i otad počinje nasilna mađarizacija preko ugarskih bilježnika, notara, blagajnika, pisara, sudaca, poštara i trajala je 57 godina.

Na međimurskim prezimenima urezani su ožiljci. Svako je prezime moralo biti

napisano mađarskom grafijom da bi bilo priznato na sudu i bilo, kakve li ironije, sumjerljivo agrafnom križu ili utisnutom palcu. Imena međimurskih naselja i osobna imena doživljavala su mnoge preinake.

Ova knjiga o međimurskim prezimenima svjedoči o životu Hrvata nastanjenih između Mure i Drave. Ona svjedoči o tome snagom vjerodostojnih podataka. U tome je njezina trajna vrijednost.

Prezimana su vezana za prošlost i suvremenost toga puka. Ona su dio njegova povijesnog pamćenja i njegova svjedočenja kroz povijest – pravu i jezičnu.

Nijedna druga naša regija nije tako podrobno, znanstveno fundirano s povijesnoga i suvremenoga gledišta obrađena kao što je to Međimurje dr. Anđele Frančić.

* * *

Uzmemo li navedeni uradak o međimurskim prezimenima u 18 poglavlja kao u sebi konzistentnu knjigu, što ona jest, onda *Rječnik međimurskih prezimena* čini drugu, opširniju i posebnu knjigu u istim koricama. Rječnik uz današnju službenu prezimensku natuknicu sadržava slijedom prezimenskih potvrda godinu kad se prezime prvi put bilježi, grafije kojima je dotično prezime zabilježeno i mjesta u kojima je te i svih drugih godina bilo zabilježeno. Na kraju natukničkog članka naveden je motiv porijekla prezimena s obzirom na jezik izvornik ili posrednik, tj. čime je dotično prezime bilo motivirano. Za prezime *Horvat*, na primjer, navodi se od prvog zasvjedočenog zapisa godine 1533. kao *Doruat* u Gornjem Hrašćanu, daljih 27 drugih godina do 1997. s preko 50 novih ili ponovljenih grafija, sa stotinu naselja u kojima je u tom razdoblju

od 464 godine bilo to prezime zasvjedočeno.

To je golem rad u koji je uložen nemjerljiv trud. Takav prezimenik, istaknimo to još jednom, nema nijedna druga regija. Rijedak je tako dokumentiran i u drugih naroda.

Ova knjiga pokazuje zrelost po poznavanju građe, temeljitost u obradi, suvremenost u teorijskom i metodološkom polazištu, razboritost i logičnost u rasudbama znanstvenih problema, neospornu vrijednost po rezultatima do kojih se došlo.

Hrvatsko prezimenarstvo uživa velik ugled u slavenskoj onomastici od Maretićeva vremena, preko kapitalnoga djela *Leksika prezimena Hrvatske* do suvremenih monografija. Ova knjiga nije iznevjerila taj visoki doseg. Ona je sigurno na putu da taj ugled potvrdi.

Petar Šimunović

Novi doprinos istraživanju srednjovjekovnoga slavenstva na području Austrije

(Georg Holzer, *Die Slaven in Erlafstal. Eine Namenlandschaft in Österreich, Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde, Bd. 29*, Selbstverlag des NÖ Instituts für Landeskunde, Wien 2001, 160 str.)

Georg Holzer se već godinama bavi istraživanjem srednjovjekovnoga slavenstva na području Austrije. U siječnju